

הפתילה כפי הנצרך לדליקת הנר במשך כל הלילה במדויק, שבכל ימות השנה היה שיעור השמן קבוע [–חצי לוג], ובלילות החורף הארוכים היה עושה פתילות דקות, ובלילות הקיץ הארוכים – פתילות עבות (פני משה על המשנה, וכן משמע בירושלמי יומא ב, ב, ראה תוס' ישנים יומא טו, א, ותוס' מנחות פט, א. וראה עוד רש"י מנחות שם שהביא דעה זו. ויש חולקים וסוברים שעובי הפתילות היה שווה בכל הלילות, ראה רש"י מנחות שם ויומא שם).

ובבבלי (יומא כג, א) אמר אביי, שבתחילה סבר כדברי הירושלמי כאן ש'פקיע' היינו פתילות, וכמו שמצינו לשון 'פקיע' על הפתילות, ששנינו (סוכה נא, א) שזבולאי מכניס הכהנים היו 'מפקיעים' פתילות לשמחת בית השואבה. אך לאחר מכן חזר בו ופירש, ש'פקיע' היינו רצועה המשמשת להכאה [ר'פקיע' מלשון פיסוק, שראש הרצועה מחולק לרצועות דקות, שכן היא מכאיבה יותר], וכן בבי היה מלך את אלו שניסו להונות בפייסות שהיו במקדש. ויש שפירשו, שהיה מלך את שומרי המקדש הנרדמים על משמרתם בלילה (פיה"מ לרמב"ם, ע"פ תמיד כח, א, שא"ש הר הבית' היה מכה את הנרדמים על משמרתם).

בְּעוּ מִמְּנִיָּא עֲלִיהוֹן פְּרָסִין וְלֹא קִיבְלוֹן, וכפי ששינוי (אבות א, א) ^י 'ושנא את הרבנות', ועוד, שחששו שמה יכשלו בהטלת אימה יתירה על הציבור שלא לשם שמם (תקלין חדתי). ועוד, שחששו מפני ביטול תורה, ושמה יבואו לזלזל בהם (יפה מראה לירושלמי פאה ח, א).

שֶׁאֵתָם נִתְמַנִּין עַל חַיֵּי נַפְשוֹת לֹא כָּל שָׁכֵן, שזוהי מצוה רבה שראוי להכניס את עצמו אליה (תקלין חדתי), וגדול שכן פרנסי הציבור כשכר העוסקים בתורה, וגדול כבודם ולא יבואו לזלזל בהם (יפה מראה, ע"פ פירוש הג"ל).

נִקְרְיָין לוֹ בֵּית רֹאשׁ – נרתעים לאחור מחמת קולו שהיה יוצא בכח ובנעימה (ע"פ תקלין חדתי ופני משה; ראה רש"י יומא לח, ב), או מחמת הבושה, שלא היו יכולים לעשות כמותו (שפת אמת יומא שם).

וְלֹא רָצוּ לְלַמֵּד, ולכן הזכירו אותם חכמים במשנה לגנאי (יומא לח, א), שטעם האיסור לספר לשון הרע על מי שחטא הוא שיתכן שלא ידע את חומר האיסור, או שהתגבר עליו יצרו, אולם בית גרמו [וכן האחרים שנזכרו במשנה שם לרעה] שהודיעו להם חכמים את חומר האיסור, וגם נהגו כן בקביעות [ולא מחמת התגברות יצרם לפי שעה], הרי שאדרבה, יש לגנותם ולגלות את חטאם כדי להבאיש בעלי עבירות בעיני בני אדם (הפני חיים באר מים חיים ד, לג).

וְהִיָּתָה מִתְעַפְּשָׁתָּ, שאף שנעשה נס בלחם הפנים שגם לאחר כמה ימים היה חם כבשעת אפייתו, מכל מקום בדבר התלי ביד האדם, אין הקב"ה משנה את טבע הבריאה (תוס' ישנים יומא לח, א). ויש שכתבו, שלא היה נעשה נס זה בלחם הפנים אלא כשהיו עושים רצונו של מקום (ריטב"א שם).

וּבִמְעֻלָּה עָשָׂן לֹא הָיָה בְּקִיָּאִין – שלא הכירו עשב שמעלה עשן זוקף ומיתמר כמקל (תקלין חדתי), אלא עירבו בקטורת עשב אחר שמעלה עשן ומתפזר, שאם לא היו מניחים כלל עשב שמעלה עשן, היו נכנסים בכלל 'אם חיסר אחת מכל סממניה חייב מיתא' (ע"פ תוס' ישנים יומא לח, א). ויש שפירשו, שלא הניחו כלל מעלה עשן, לפי שאינו מאחד עשר סממני הקטורת ואינו מעכב (ב"א א"ח קלג).

וְיָמָת כְּנֹ בַצָּמָא, שבדבר שבו האדם זהיר ביותר, נענש עליו אף על פגם קטן, וכיון שהיה נזהר להמציא מים לרבים, כשאירע שלא נזהר כראוי, נענש דוקא באותו ענין של מים [בבחינת 'מידה כנגד מידה'] (תקלין חדתי). ומה שאמרו בגמ' להלן 'אפשר מכבד את בוראו במים והוא מקפחו במים', אין זה אלא לענין שלא ראוי שימותו צאצאיו בבור המים שחפר, אבל לא לענין שלא ימות זרעו בצמא, שאין זה ממש אותו דבר שבו התעסק (ע"פ תוס' ב"ק ג, א ד"ה דבר). ויש מפרשים, שדוקא כאשר צדיק טוען טענה זו [וכדלהלן בגמ'] הקב"ה מסכים לסברת הצדיקים, ואילו במעשה זה שמת בנו בצמא, לא היה צדיק שטען כן לפני הקב"ה (ע"פ שיטה מקובצת שם).

מֵאֵן דְּאָמַר דְּרִחְמָנָא וְהָרִין – מוותר על עבירות ולא איכפת לו מהן (תקלין חדתי), ואפילו על עבירה אחת קטנה, בלא תשובה מצדו של החוטא (ים של שלמה ב"ק ה, כג).

וְתוֹתְרוֹן בְּנֵי מַעֲוִי, שכל עיקר חיות האדם תלוי בבני המעיים [וכמו שאמרו שאם נהפך אחד מהם, אינו יכול לחיות (חולין נו, ב)], ובכך נענש על מה שאמר שהקב"ה מוותר על עבירה, בעוד שכל חיות וקיום העולמות תלוי במעשי האדם (תקלין חדתי). והטעם שאין לומר שהקב"ה וותרן [על אף שהוותרנות היא מידה טובה], לפי שהעונש אינו בגדר נקמה, אלא שסדרי הנהגת העולמות תלויים במעשה האדם, והוא מוכרח לקבל דינו על ידי כוחות הטומאה שהגביר במעשיו (נפש החיים א, יב), והשכר והעונש הם מטבע הבריאה, וכמו שאין ביד הרופא לוותר לחולה על מה שעבר על הוראתו ואכל דבר שטבעו לגרום למחלה [וזהרה בתשובה אינה בגדר ויתור, אלא שהיא סם רפואה לעוונות] (משבי דבר ג, יד). ומכל מקום מברכים 'הגומל לחייבים טובות' [–שהקב"ה גומל טובה גם לחוטאים שחייבים עונש], לפי שבדאי הרהר תשובה בשעת הסכנה, ועוד שהיסורים שהיו לו אז ממרקים עוונות (עיון יעקב ברכות נד, ב).

מִדְּקָדֵק עֵמָּהּ כְּחוֹט הַשְּׁעָרָה – שבהתאם לגודל הכרת הצדיקים את גדולת הקב"ה, אפילו חטא קל כחוט השערה נחשב אצלם כחטא גדול (פנים יפות שמות כח, לה). ויש שפירשו, שמדקדק עמם כדי למרק את עוונם, שלא לקפח את שכרם לעולם הבא (ים של שלמה ב"ק ה, כג).

מִלֵּאָךְ יָרַד כְּדָמוֹת רַבִּי פִּינְחָס בֶּן יֵאִיר וְהַצִּילָהּ, ובבבלי (ב"ק ג, א; יבמות קכא, ב) מסופר, שכאשר נפלה בתו של נחוניא חופר שיחין לבור, ניצלה על ידי 'זכר של רחלים וזקן מנהיג', הוא אילו של יצחק שמונהג על ידי אברהם (רש"י שם), שזכות העקידה עומדת לישראל לסלוח עוונותיהם ולהצילם מהפועננות (מהרש"א יבמות שם).

שִׁמְעֵ קוֹלוֹ עַד שְׁמוֹנֶה פְּרָסָאוֹת, ובגמ' (יומא כ, ב) אמרו שהכהן גדול היה משובח ממנו, שנשמע קולו [באומרו 'אנא השם' ביום הכיפורים] עד ליריחו שהייתה רחוקה מירושלים עשר פרסאות, למרות שהיה זה ביום, שהקול נשמע בו פחות מאשר בלילה [ואילו הכרזת גביני היתה בלילה], ולמרות חולשתו של הכהן גדול ביום הכיפורים. ומה שמצינו במשנה בתמיד (ל, ב) שאף את קולו של גביני כרוז היו שומעים מיריחו, היינו רק שמיעת קול בעלמא בלא שיהא ניתן לשמוע את דבריו (תוס' יומא כא, א ד"ה והיה).

שֶׁהָיָה מְזַיֵּג פְּתִילוֹת – שהיה משווה את אורך הפתילות משום הידור מצוה (תקלין חדתי). ויש מפרשים, שהיה מתאים את עובי